

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ДІНИ БОСТАНДЫҚ САЯСАТЫ: КАТОЛИК ШІРКЕУІНІҢ ИНСТИТУЦИОНАЛДЫҚ ДАМУЫ МЫСАЛЫНДА

Қ.А. Ержанов , Қ.М. Борбасова , Ж.У. Кантарбаева 

АНДАТПА

Мақалада Қазақстандағы діни бостандық саясаты католик шіркеуінің институционалдық дамуы мысалында талданады. Зерттеудің мақсаты – католик дінінің Қазақстандағы даму динамикасы арқылы мемлекеттік діни саясаттың тиімділігін бағалау. Зерттеуде Қазақстандағы діни саясат «инклюзивті зайырлылық» концептісі арқылы түсіндірілді. Бұл ұғым мемлекеттің зайырлы қағидаттарды сақтай отырып, түрлі діни конфессиялардың қызметіне құқықтық мүмкіндік беруін, олардың әлеуметтік белсенділігін қолдауын және конфессияаралық келісімді нығайтуын білдіреді. Қазақстан тәжірибесі зайырлылықтың қатаң шектеуші үлгісінен гөрі, діни әртүрлілікті мойындайтын және оны қоғамдық тұрақтылық факторы ретінде қарастыратын модельге жақын екенін көрсетті. Зерттеу барысында тарихи, институционалдық және құқықтық талдау әдістері қолданылды. Зерттеудің негізгі ғылыми жаңалығы – діни бостандық ұғымының абстрактілі құқықтық категория ретінде ғана емес, нақты діни институттың құқықтық, ұйымдастырушылық, әлеуметтік және халықаралық даму деңгейі арқылы талдануында. Осы тұрғыда католик шіркеуі Қазақстандағы діни саясаттың тиімділігі мен ерекшеліктерін бағалаудың маңызды индикаторы ретінде қарастырылды. Зерттеу нәтижелері Қазақстандағы діни бостандық саясатының институционалдық деңгейде табысты жүзеге асырылып отырғанын дәлелдейді. Католик шіркеуінің құқықтық танылуы, тұрақты ұйымдық құрылымы, әлеуметтік қызметтерінің дамуы және халықаралық байланыстары мемлекеттің діни әртүрлілікке қатысты теңгерімді әрі прагматикалық саясат жүргізетінін айғақтайды. Бұл Қазақстанның конфессияаралық келісім мен қоғамдық тұрақтылықты сақтауға бағытталған дін саласындағы саясатының тиімділігін көрсетеді.

Түйін сөздер: діни бостандық, зайырлылық, Қазақстан, католик шіркеуі, институционалдық даму, конфессияаралық келісім, діни жағдай.

Әл-Фараби атындағы
Қазақ ұлттық университеті,
Алматы, Қазақстан

Автор-корреспондент:
Қ.А.Ержанов,
rcs.kaznu@gmail.com

Сілтеме:
Ержанов Қ.А., Борбасова Қ.М.,
Кантарбаева Ж.У. Қазақстандағы
діни бостандық саясаты: католик
шіркеуінің институционалдық
дамуы мысалында // Адам әлемі.
– 2026. – Т. 28. – №3 (109).
– Б. 192–202.
– DOI: 10.48010/gtfqpk73

Ашық қолжетімділік
© Автор(лар), 2026
Бұл ашық қолжетімді мақала
Creative Commons Attribution
4.0 International (CC BY 4.0)
лицензиясының талаптарына
сәйкес таратылады.
<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

Редакцияға түсті: 27/05/2026
Қабылданды: 16/08/2026
Онлайн жарияланды: 30/09/2026

Политика религиозной свободы в Казахстане: на примере институционального развития Католической церкви

Аннотация. В статье анализируется политика религиозной свободы в Казахстане на примере институционального развития Католической церкви. Цель исследования заключается в оценке эффективности государственной политики в сфере религии через динамику развития католицизма в Казахстане. В исследовании политика Казахстана в сфере религии интерпретируется через концепцию «инклюзивной светскости», подразумевающую сохранение светских принципов государства при одновременном обеспечении правовых возможностей для деятельности различных религиозных конфессий, поддержке их социальной активности и укреплении межконфессионального согласия. Казахстанский опыт демонстрирует модель светскости, которая, в отличие от жестко ограничительного подхода, ориентирована на признание религиозного многообразия как фактора общественной стабильности. В ходе исследования были использованы исторический, институциональный и правовой методы анализа. Основная научная новизна работы заключается в рассмотрении религиозной свободы не только как абстрактной правовой категории, но и как совокупности правового, организационного, социального и международного уровней развития конкретного религиозного института. В данном контексте Католическая церковь рассматривается как значимый индикатор эффективности и особенностей политики в сфере религии Казахстана. Результаты исследования подтверждают, что политика религиозной свободы в Казахстане успешно реализуется на институциональном уровне. Правовое признание Католической церкви, устойчивость ее организационной структуры, развитие социальных функций и международных связей свидетельствуют о проведении государством сбалансированной и прагматичной политики в отношении религиозного многообразия. Это подтверждает эффективность казахстанской модели, ориентированной на поддержание межконфессионального согласия и общественной стабильности.

Ключевые слова: религиозная свобода, светскость, казахстан, католическая церковь, институциональное развитие, межконфессиональное согласие, религиозная ситуация.

Religious Freedom Policy in Kazakhstan: the Case of the Institutional Development of the Catholic Church

Abstract. This article examines the policy of religious freedom in Kazakhstan through the example of the institutional development of the Catholic Church. The aim of the study is to assess the effectiveness of state religious policy by analyzing the dynamics of Catholicism's development in Kazakhstan. The research interprets Kazakhstan's religious policy through the lens of the concept of "inclusive secularism," which implies the preservation of secular state principles while simultaneously providing legal opportunities for various religious confessions, supporting their social engagement, and strengthening interfaith harmony. Kazakhstan's experience demonstrates a model of secularism that, rather than adhering to a strictly restrictive approach, recognizes religious diversity as a factor of social stability. The study employs historical, institutional, and legal methods of analysis. The primary scientific novelty of the research lies in examining religious freedom not merely as an abstract legal category, but as a multidimensional phenomenon reflected in the legal, organizational, social, and international development of a specific religious institution. In this regard, the Catholic Church is considered an important indicator for evaluating the effectiveness and characteristics of Kazakhstan's religious policy. The findings confirm that Kazakhstan's religious freedom policy is being successfully implemented at the institutional level. The legal recognition of the Catholic Church, the stability of its organizational structure, the development of its social functions, and its international connections demonstrate the state's balanced and pragmatic approach toward religious diversity. This confirms the effectiveness of Kazakhstan's model aimed at maintaining interfaith harmony and social stability.

Keywords: Religious Freedom, Secularism, Kazakhstan, Catholic Church, Institutional Development, Interfaith Harmony, Religious Situation.

Kipicne

Қазақстан тәуелсіздік алғаннан кейін діни салада түбегейлі өзгерістер орын алды. Кеңестік кезеңдегі шектеулерден кейін діни ұйымдардың қызметіне жаңа мүмкіндіктер берілді. Осы тұрғыда католик шіркеуінің дамуы Қазақстандағы діни бостандық саясатының тиімділігін көрсететін маңызды мысалдардың бірі.

Католицизм Қазақстанда тарихи тұрғыдан азшылық конфессия болғанымен, қазіргі таңда ол институционалдық тұрғыдан тұрақты құрылымға ие діни ұйымға айналды. Бұл жағдай мемлекеттік саясаттың діни әртүрлілікті қолдауға бағытталғанын көрсетеді. Оған мемлекет тарапынан қабылданған барлық Заңнамалар [1, 2, 3] дәлел болады.

Қазақстандағы дін саласындағы саясаты «инклюзивті зайырлылық» тұжырымдамасындағы дін мен мемлекет қарым-қатынастарын ұйымдастыруға бағытталған тәсіл деп бағаласа болады. Бұл тұжырымдама бойынша қатал секуляризмдегі сияқты дінді қоғамдық саладан толығымен алып тастауға тырыспайды. Керісінше, сенушілер де, сенбейтіндер де тең құқықтарға ие болатын бейтарап кеңістік құруға бағытталады.

Юрген Хабермас «Қалпына келтіру. Өркениеттер диалогы» халықаралық қауымдастығы ұйымдастырған Ыстамбұл семинарларында оқыған баяндамасында осы тұжырымдаманың негізгі ережелері мен сипаттамаларын береді:

- Мемлекеттің бейтараптығы: Мемлекет зайырлы болып қала береді және ешбір дінді қолдамайды, бірақ ол дінмен күреспейді. Негізгі мақсат - плюрализм мен тең қарым-қатынасты қамтамасыз ету;

- Диалог және қатысу: Инклюзивті зайырлылық діни қауымдастықтардың қоғамдық өмірдегі рөлін мойындайды және олардың басқа азаматтардың құқықтарын бұзбаған жағдайда қоғамдық пікірталасқа қатысуына мүмкіндік береді;

- Дінге қарсылықтан бас тарту: Дінді қоғамдық саладан толығымен алып тастауды талап ететін тұжырымдамалардан айырмашылығы, инклюзивті тәсіл зайырлы мемлекет құндылықтардың алуан түрлілігіне ашық болуы керек деп болжайды;

- Зайырлылықтан кейінгі контекст: Бұл ұғым көбінесе «зайырлылықтан кейінгі қоғам» ұғымымен байланысты мұнда діни дәлелдерді қоғамдық тілге аударуға және демократиялық процесте ескеруге болады [4].

Енді осы қағидалардың Қазақстанда қаншалықты жүзеге асқанын талдап көрейік: Мемлекеттің бейтараптығы қағидасы Қазақстанда ең айқын жүзеге асқан бағыттардың бірі. Конституция бойынша Қазақстан зайырлы мемлекет деп жарияланған. Зайырлылықтың мәні – мемлекет пен діннің өзара бейтараптығы және ар-ождан бостандығы. Заңнама барлық конфессияларға тең құқық береді, ешбір дін мемлекеттік дін емес. Бұл Хабермас айтқан "neutral state" қағидасына өте жақын. Бірақ ерекшелік Қазақстанда «дәстүрлі діндер» (исламның ханафи бағыты, орыс православие шіркеуі) тарихи тұрғыда аталып өтеді, бірақ оларға ресми артықшылық берілмейді. Яғни толық «қатаң бейтараптық» емес, мәдени-тарихи бейтараптық моделі. Юрген Хабермас (өркениеттер сұхбаты), Чарльз Тейлор (алуан түрлілік моделі) идеяларының ортақ құндылығы мемлекеттік-конфессияаралық келісімдегі мемлекет пен

діннің қатаң бөлінісі емес, дінді қоғамдық өмірден ысыру емес, керісінше мемлекеттік-конфессияралық қатынастарды алуан түрлі дүниетанымдарды, плюрализмді ескеру, бұл діндар адам болсын, атеист болсын, агностик болсын, пұтқа табынушы болсын теңдей қабылдау, теңдей құқықтары бар екендігін ескеру, теңдей мүмкіндіктері мен әлеуеттерін көре білу, құрметтеу. ҚР мемлекеттік-конфессияралық қатынастар моделінің өзгешелігі де, заңнама негіздері мен Ата заңымыз қолдайтын қатаң классикалық зайырлылық пен инклюзивті зайырлылықтың өзгешелігі де осындай ар-ождан бостандығына деген құрметте, көптүрлілікті мойындауда, әртүрлі этностардың дүниетанымдық, мәдени-дәстүрлік құндылықтарына, діни ұстанымдарына, сенім еркіндігіне деген бейтарап, құрметпен, сыйластықпен қарауда жатыр.

Диалог және қатысу бағыты Қазақстанда саяси деңгейде белсенді түрде дамыған. Қазақстан өзін көпконфессиялы қоғам ретінде танытады. Түрлі дін өкілдерінің қатар өмір сүруіне жағдай жасалған. Мемлекетаралық деңгейде: Әлемдік және дәстүрлі діндер көшбасшылары съездері (Астана) – нақты диалог платформасы. Бұл Хабермас ұсынған қоғамдық кеңістіктегі діни және зайырлы пікірлердің диалогы қағидасына сәйкес келеді.

Хабермас үшін маңызды қағида – діндарлыққа қарсы болмау, плюрализм. Еліміздің азаматтарға дінді ұстануға немесе атеист болуға тең құқық берілген (3 бап) Діни сенімге байланысты кемсітуге тыйым салынған (14 баптың екінші тармағы) [1]. Бұл толық сәйкес келеді: мемлекет дінге қарсы емес, бірақ зайырлы шеңберді сақтайды.

Зайырлылықтан кейінгі контекст. Хабермас бойынша бұл – діннің қоғамда қайта маңызға ие болуы және оны мойындау. Қазақстанда дін қоғамдық өмірдің маңызды бөлігі ретінде қайта күшейді Қазақстан Республикасының «Діни қызмет және діни бірлестіктер туралы» заңының 4 бабында мемлекет дінді қауіпсіздік пен тұрақтылық контекстінде реттейді. 7-9 баптарда діни ұйымдар азаматтық қоғам институты ретінде қарастырылады [3]. Бұл жерде еліміздің дін саласындағы саясатын «басқарылатын постсекулярлық модель» ретінде қарастыра аламыз. Яғни, «басқарылатын постсекулярлық модель» - мемлекет тарапынан діни және мәдени плюрализм жағдайында зайырлылық қағидаттары мен діни дүниетаным-

дық ұстанымдарды ескере отырып, дін әлеуметтік құбылыс екендігін назарға ала отырып, оны әлеуметтік өмірден мүлдем ысырып тастамай, керісінше зайырлылықты сақтай отырып діни және діни емес, мемлекеттік субъектілердің өзара қарым-қатынастары мен өзара-әрекеттестігін нормативтік-құқықтық талаптармен қатар, ортақ мемлекеттік және адамгершіліктік-әлеуметтік құндылықтар негізінде ұйымдастыруды білдіреді.

Қазақстандағы діни бостандық мәселесі көбінесе нормативтік-құқықтық тұрғыда қарастырылып келді. Алайда нақты конфессиялардың институционалдық дамуы арқылы дін мәселелері саласындағы саясаттың тиімділігін бағалау жеткілікті деңгейде зерттелмеген. Осыған байланысты Қазақстандағы діни бостандық саясаты нақты діни ұйымдардың институционалдық даму деңгейіне қаншалықты ықпал етеді деген мәселе туындайды. Мәселені қарастыру үшін біз жоғарыда атап өткендей Қазақстандағы аз таралған діндердің бірі ретінде католицизмді мысалға алдық.

Әдіснама

Зерттеуде Қазақстандағы мемлекеттік-дін қарым қатынастарын талдау кешенді әдіснамалық тәсілдерге негізделеді.

Біріншіден, салыстырмалы-құқықтық әдіс қолданылды. Бұл әдіс арқылы Қазақстандағы діни бостандық саясатының құқықтық негіздері католик шіркеуінің институционалдық даму ерекшеліктерімен салыстырыла талданды. Сонымен қатар діни ұйымдардың қызметін реттейтін ұлттық заңнама нормалары мен олардың тәжірибелік жүзеге асуы арасындағы сәйкестік қарастырылды.

Екіншіден, институционалдық талдау әдісі пайдаланылды. Бұл тәсіл католик шіркеуінің құрылымдық дамуын, ұйымдастырушылық ерекшеліктерін, діни қауымдардың қызмет ету механизмдерін және олардың мемлекетпен өзара қатынасын зерттеуге мүмкіндік берді.

Үшіншіден, католик шіркеуінің Қазақстандағы қалыптасуы және дамуы, кеңес дәуіріндегі ауыр жағдайлары, әсіресе тәуелсіздік кезеңінен кейінгі трансформациялық үдерістерді қарастыруда тарихи әдіс қолданылды.

Төртіншіден, контент-талдау әдісі пайдаланылды. Ресми құжаттар, заңнамалық актілер, мемлекеттік бағдарламалар, сондай-ақ діни ұйымдарға қатысты жарияланған материалдар жүйелі түрде талданып, негізгі

үрдістер мен саясат бағыттары анықталды. Бесіншіден, статистикалық талдау әдісі қолданылды. Діни бірлестіктердің саны, динамикасы, тіркелу көрсеткіштері сияқты деректер негізінде католик шіркеуінің институционалдық дамуының сандық көрсеткіштері бағаланды.

Соңында, жүйелік талдау әдісі арқылы діни бостандық саясатының жалпы құрылымы, оның элементтері мен өзара байланыстары кешенді түрде қарастырылды. Бұл әдіс мемлекеттік саясаттың тиімділігін нақты бір конфессия мысалында бағалауға мүмкіндік берді.

Негізгі бөлім

Қазақстан аймағында католик дінінің пайда болу алғышарттары

XIX ғасырдың аяғы мен XX ғасырдың басында Орталық Азия мен Қазақстанның конфессиялық құрылымына шеткі аумақтарды игеруге бағытталған Ресей империясының аграрлық саясаты айтарлықтай әсер етті. Премьер-Министр Петр Столыпин бастаған қоныс аудару реформасы аясында, бұл аймаққа католик дінін ұстанатын мыңдаған неміс және поляк шаруалары келеді. Бұл туралы Толстой Д.А. «Римский католицизм в России» деген 2 томдық зерттеуінің кіріспесінде жазады [5, 14-16].

Шығыс Сібірдің кең аумақтарына, соның ішінде «қырғыз даласына қасиетті рәсімдерді ұсыну» мақсатында Папа бұйрығымен Барнаул, Бийск және Шығыс Қазақстан аудандарында ауқымды миссионерлік сапар жасалған. Кейінірек Батыс Сібір мен Қазақстан, Омбы мен Солтүстік Қазақстандағы шашыраңқы католик топтары біріктіріліп, тұрақты приходтардың қалыптасуына жағдай жасалды.

Орталық Азия аумағында католицизмнің дамуы XVIII – XIX ғасырдың екінші жартысындағы көші-қон процестерімен байланысты. Францискалық монахтар Қазақстандағы алғашқы католик миссионерлері болды. XIX ғасырдың аяғында Қостанайда католиктік ғибадатхана, Омбы қауымының филиалы болды. XX ғасырдың басында Ақмола және Семей облыстарында поляк және неміс католиктік иммигранттарының қауымдастықтары пайда болды. 1930-1950 жылдары маңызды католиктік қоныстардың пайда болуына немістердің, поляктардың, литвалықтардың, украиндықтардың жаппай конвер-

сиялары мен депортациялары ықпал етті. XX ғасырдың екінші жартысында лагерлерден босатылған католик діни қызметкерлерінің заңсыз қызметі мен жасырын шіркеу қызметтерін ұйымдастыруы басталды [6].

XIX – XX ғасырдың басында католиктердің Орталық Азияға қоныс аударуы бірнеше факторлардың әсерінен болған. Олардың негізгілері Ресей империясының саяси-әкімшілік саясаты, мемлекеттің діни құрылымы, Еуропадағы және империяның шетіндегі экономикалық жағдайлар, сондай-ақ жер аударулар мен әскери жорықтарды қоса алғанда, әлеуметтік толқулар болды. XIX ғасырдың бірінші жартысында, 1830-1831 жылдардағы қараша көтерілісінен кейін поляк дворяндарының, офицерлері мен діни қызметкерлерінің едәуір бөлігі Сібір мен Орталық Азия далаларына жер аударылды. Бұл жер аударулар орталық Ресейде қала алмайтын немесе қалғысы келмейтін католиктік отбасылармен бірге жүрді. Осы кезеңде аймақтың католиктік халқы саяси жер аударылғандардың есебінен біртіндеп өсті, ал католиктік қауымдастықтар негізінен қалаларда, гарнизондарда және ауылдарда, соның ішінде Томск және Тобольск губерниялары мен қазіргі Солтүстік Қазақстан облысының аумағында пайда болды [6].

Бұл кезеңде католиктік қауымдастықтар Верный (қазіргі Алматы), Жетісу облысында, Ақмола облысында және басқа да әкімшілік бірліктерінде тіркелді.

Алғашқы католиктік қауымдастықтар қоныс аударушылардың этникалық қоныстарының айналасында болды. Толыққанды ғибадатханалар болмаған жағдайда, діни жоралғылар көбінесе жеке үйлерде немесе уақытша бейімделген бөлмелерде өткізілді [7].

Кеңес дәуірінде Қазақстан КСРО-дағы көптеген қуғын-сүргінге ұшыраған халықтар үшін жер аудару және қамау орны болды. Бостандыққа шыққаннан кейін олардың көпшілігі осы елде қалып қойды. Қазақстандағы католик қауымдастықтары негізінен репрессияға ұшыраған халықтардың есебінен қалыптасты. Олардың ішінде католиктердің басым бөлігін немістер мен поляктар құрады.

Каженова Г.Т. мен Бексеитова А.Т. зерттеуінде Кеңестік кезеңдегі (1940–1980 жж.) Қазақстандағы католик шіркеуінің қызметі мен діни өміріне ресми шектеулер қойылғандығы туралы жазады.

«1930–1940 жылдардағы халықтарды күштеп көшірумен қатар жүрген саяси

үдерістердің нәтижесінде Қазақстанда неміс және поляк халқы шоғырланған жерлер КСРО-дағы католиктердің діни өмірінің орталығына айналды. Католик қауымдарының жағдайына тек Кеңес мемлекетінің дінге қарсы саясаты ғана емес, басқа да факторлар әсер етті. Кеңес Одағында католицизм басқа діндерге қарағанда көбірек қысым мен қуғын-сүргінге ұшырады, себебі ол тарихи тамырлары Кеңес Одағына қарсы соғысқан елдермен байланысты халықтардың діні болды, сондай-ақ Рим папасының қатаң антикоммунистік ұстанымына байланысты еді» [8, 545].

Авторлардың жазуы бойынша бұл мәселені зерттеу 1990-жылдары КСРО мұрағаттарына рұқсат берілуімен мүмкін болған. Мұрағаттық материалдардың негізгі бөлігі дінге қарсы үгіт-насихатпен қоса сол кездегі адамдардың естеліктері көп мәлімет берген сияқты. Кей жағдайларда олар сенім мен діндарлардың нақты жағдайы туралы жалғыз дерек көзі болып табылады. Мұндай материалдардың едәуір бөлігі Қазақстандағы Рим-католик шіркеуінің «Credo» газетінде жарияланған [9].

Қазақстанға алғашқы мәжбүрлі көшірулер соғысқа дейінгі кезеңде жүзеге асырылды. КСРО Халық Комиссарлар Кеңесінің 1936 жылғы «Поляктарды Украин КСР-інен көшіру туралы» қаулысына сәйкес, католицизмді ұстанатын поляктар Қазақстанға жер аударылды. Осы құжат бойынша Қарағанды облысына 45 мың адам немесе шамамен 15 мың отбасы көшірілді. 1937–1938 жылдары «сенімсіз элементтер» ретінде Польша шекаралық аймақтарынан тағы да поляктарды күштеп көшіру жүзеге асырылды. Жалпы саны 35 820 поляк жер аударылды.

Немістерді жаппай депортациялау Екінші дүниежүзілік соғыс кезінде, 1941 жылғы 28 тамыздағы КСРО Жоғарғы Кеңесі Президиумының «Еділ бойында тұратын немістерді көшіру туралы» жарлығы негізінде басталды. Кейіннен Кеңес Одағының басқа аймақтарындағы неміс халқын жер аудару туралы бірқатар қаулылар қабылданды. Кеңес немістерінің негізгі бөлігі Қазақстанда шоғырланды. 1939 жылғы халық санағы бойынша Қазақстанда 92 мың неміс тұрған болса, 1959 жылғы санақ бойынша олардың саны 660 мың адамға жетті [8, 547].

Арнайы қоныстанған немістер мен поляктардың ең көп шоғырланған аймақтары Солтүстік Қазақстан мен Қарағанды облыстары болды. Бұл өңірлердің «жазаға тартылған

халықтардың» шоғырлану орталығына айналуы мемлекеттік саясатпен байланысты. Кеңес үкіметі арнайы қоныстанушыларды маңызды жұмыс күші ретінде пайдаланды. Сондықтан да Солтүстік Қазақстан сияқты егіншілікке қолайлы өңірлер арнайы қоныстанушыларды орналастыру үшін таңдалды. Қудалауға қарамастан, бұл кезеңде де діни өмір жасырын түрде жалғасқан. Католик сеніміндегі отбасылар мен қауымдастықтар жасырын жиналып, діни рәсімдерін өткізіп отырған.

Немістер мен поляктардың Қазақстанға жаппай жер аударуы дәстүрлі діни тәртіптің жойылуын күшейтті, бірақ сонымен бірге жаңа аумақтарда католицизмнің таралуына ықпал етті. Кеңес үкіметі католиктерге этникалық тегі (немістер, поляктар) және католицизмнің КСРО сыртқы саясатының қарсыластарымен байланысына қарай ерекше күдікпен қарады. Сондықтан католиктер басқа көптеген дін өкілдеріне қарағанда қатал қуғын-сүргінге ұшырады. Осылайша, бұрын діни және этникалық ерекшелігін сақтап қалған ықшам, моноконфессионалды қауымдастықтардың дәстүрлі жүйесін жойды.

Қарағанды қаласы Қазақстандағы католик дінінің қайта жандануының негізгі орталығына айналды, себебі: Сталин лагерлерінен босатылған діни қызметкерлер және жер аударылған католиктердің көбі осында шоғырланды.

Соғыстан кейінгі қысқа үзілістен кейін билік дінге қарсы науқанын қайтадан күшейтті: шіркеулер жабылды, діни қауымдастықтар заңсыз деп жарияланды, діни қызметкерлер қудаланды, мемлекеттік бақылау күшейтілді.

1958, 1961 және 1966 жылдардағы Кеңестік ережелер діни қызмет үшін айыппұлдар салуды белгіледі, тіркеуге тыйым салды, діни қызмет үшін қылмыстық жазалар, бас бостандығынан айыру мерзімдері күшейтті. Зерттеулерде осы кездердегі Кеңестік діни саясатта католиктерге ерекше күдік пайда болып, католик діни қызметкерлері «Ватиканның» агенттері ретінде қаралған. Қазақстандағы католик шіркеуі толыққанды діни құрылым ретінде ресми түрде өмір сүруін тоқтатты. Бұл кезең діни өмір тек жер астында жалғасқандықтан, «катакомба шіркеуі» деп аталды. Жер асты жағдайларына бейімделген «халықтық католицизмнің» ерекше түрі пайда болды. Діни өмірдің негізгі орталықтары: үйдегі дұға топтары, жеке үйлердегі құпия кездесу-

лер болды. Осы шектеулер бойынша католиктер өздерінің діни өмірлерін жасыруға, рәсімдерді жүргізудің балама түрлерін қолдануға, кейде православиелік немесе мұсылман діни қызметкерлеріне жүгінуге мәжбүр болған [8, 552].

Сталин қайтыс болғаннан кейін кейбір діни қызметкерлер лагерьлерден босатылды, бұл діни қайта өрлеуді күшейтті.

Қарағанды «Екінші Рим» және «Кеңес Одағының Ватиканы» - деген бейресми лақап аттарға ие болды. Целиноградта (қазіргі Астана) және Қазақстанның басқа да аймақтарында жасырын католиктік қауымдастықтар да пайда болды. Діни қызметкерлер құпия түрде миссионерлік сапарларды, үйдегі литургияларды өткізіп, әртүрлі ұлт өкілдеріне рухани басшылық жасады. Діни қызметкерлердің ұзақ уақыт бойы болмауына байланысты КСРО-дағы католик қауымдастықтары негізінен бейресми діни топтар ретінде өмір сүрді. Діни өмірді сақтауда маңызды рөл әсіресе егде жастағы әйелдер атқарды. Олар балаларды шоқындырды, дұға оқыды, жерлеу рәсімдерін ұйымдастырды, қауымдастықтардың рухани өмірін қолдады.

Кеңестік қуғын-сүргін католик сенімін толық жоя алмаған, керісінше, оны діни өмір сүрудің ерекше түріне айналдырды. Қазақстан КСРО-да католицизмді сақтау және өмір сүрудің маңызды орталығына айналды.

Тек 1970 жылдардың ортасында ғана алғашқы шектеулі жеңілдіктер басталды, бұл біртіндеп діни қауымдастықтардың тіркелуіне мүмкіндік берді. Шынайы діни бостандық тек қайта құру кезінде пайда болды.

КСРО-дағы католик шіркеуінің тарихы 1990-жылдардың басынан бастап ресейлік ғалымдардың назарындағы маңызды тақырыпқа айналды. Олар бұрын қолжетімсіз болған құжаттық деректердің ауқымды қорын ғылыми айналымға енгізді. Соңғы 30-35 жыл ішінде жарық көрген бірқатар іргелі монографиялар мен құжаттар жинақтарын атап өту жеткілікті. Сондай-ақ, зерттеушілер кеңестік түзету-еңбек лагерьлерінен өткен дін қызметкерлерінің өмірбаяндарын қалпына келтіру бойынша үлкен жұмыс жүргізген.

Ресейдегі католиктердің басым бөлігі ұлттық азшылықтарға – поляктарға, немістерге, литвалықтарға, италиялықтарға және саны жағынан аз басқа да қауымдар мен диаспораларға тиесілі болғандықтан, бұл тақырып шетелдік зерттеушілер тарапынан да терең зерттелді [10]. Ресейде

М.В. Шкаровский, Н.Ю. Черепенина, А.К. Шикердің «Римско-католическая церковь на северо-западе России в 1917–1945 гг.» еңбегі 1998 жылы, Б. Чаплицкийдің «История Церкви в России» еңбегі 2000 жылы, О.А. Лиценбергердің «Римско-Католическая Церковь в России. История и правовое положение» деген зерттеуі 2001 жылы, С. Козлов-Струтинский мен П. Парфентьевтің «История Католической церкви в России» еңбегі 2014 жылы Е.С. Токареваның «Ватикан в фокусе советской политики и пропаганды» еңбегі 2023 жылы жарық көрген еңбектерін атап өтуге болады [10].

Е.С. Токарева зерттеуінде католиктердің кеңес дәуіріндегі өмірлерінің 1920-1930 жылдар аралығы туралы жазады. Бұл жылдар КСРО-да дін мен шіркеуге қарсы күрестің күшеюімен сипатталды, әрі бұл күрестің әдістері өте қатаң әрі күштеу сипат ала бастаған. Автор осы тақырыпқа арналған зерттеулердің басым бөлігі негізінен кеңестік биліктің ресми құжаттарына сүйенсе, біраз бөлігі тергеу істеріне негізделген. Бірқатар еңбектер кеңестік түзету-еңбек лагерьлерінен өткен немесе қуғын-сүргін құрбаны болған дін қызметкерлерінің өмірбаянына арналған [10].

Зерттеуде XX ғасырдың 1920-1930-жылдары Каменец епархиясында қызмет еткен католик священнигінің естеліктері қарастырылады. Жоғары шіркеу иерархиясын ақпараттандыру мақсатында жазылған бұл құжат кеңестік биліктің дінге қарсы саясатына байланысты оқиғалардың тікелей куәгерінің жанды әсерлерін және оның аймақтық билік деңгейінде қалай жүзеге асқанын көрсетеді. Мұндай құжаттар кейде Ватиканға жетіп отырған, әдетте дипломатиялық жолмен немесе КСРО-дан шығуға мүмкіндік алған адамдар арқылы жеткізілген. Католик шіркеуі өз өкілдері арқылы большевиктік биліктің сөзсіз құлайтынына және православие шіркеуінің Ресейде беделі түсетініне сеніп, орыс халқын католицизмге тарту жоспарларын жалғастырды. Бұл мақалада қарастырылып отырған құжат «Естеліктер» де осы ұстанымды айғақтайды [10] - деп жазады.

Қазақстан жеріндегі католик шіркеуінің тарихы туралы осы аталған және де сілтемелер берілген авторлардың зерттеулері арқылы мәлімет аламыз. Олардың ішінде Л.А. Бургарттың еңбектерін ерекше атап өту керек. Г.Т. Қаженова мен А.Т. Бексейітованың мақаласында Кеңес үкіметінің қол астындағы католиктердің өмірі туралы жан-жақты

зерттеу жүргізілген. Ендігі кезекте біз католик дінінің егеменді Қазақстандағы діни өміріне тоқталып, бұл діннің институционалдық дамуына талдау жасау арқылы Қазақстандағы діни бостандық саясатының мәні мен мазмұнын ашуға талпыныс жасайық.

Рим Папасы Иоанн Павел II 1991 жылы сәуірде соңғы 70 жылдағы көші қон процестерінің нәтижесінде кеңестік социалистік республикаларда соның ішінде Орта Азия және Қазақстан аумақтарында қалған католиктік қауымдастықтарды басқаратын және Тәжікстан, Қырғызстан, Өзбекстан, Түрікменстанның да орталығы ретінде Қарағанды Апостолдық әкімшілігін құрды. Ол ресми түрде Рим-католик шіркеуінің құрылымдық бөлімшелері ретінде белгіленген посткеңестік Орталық Азияның барлық мемлекеттері үшін католиктік приходтардың бірыңғай хартиясын әзірледі. Кейінірек басқа мемлекеттердегі католиктік қауымдастықтар Қарағанды Апостолдық Әкімшілігінің юрисдикциясынан шығарылды, бұл тенденцияға сәйкес жаңа посткеңестік елдердің әрқайсысында Папаға тікелей бағынатын жеке шіркеулік әкімшілік бірліктерді құру мүмкіндік болды [11, 368].

Зайырлы Қазақстандағы католик шіркеулерінің қызметі

Қазақстан тәуелсіздік алғаннан кейін Қазақстан Республикасы мен Қасиетті Тақ арасындағы дипломатиялық қарым-қатынастар 1992 жылдың 17 қазанында орнады. 1998 жылдың 24 қыркүйегінде Қазақстан Президенті Нұрсұлтан Назарбаев бастаған ресми делегацияның Ватиканға сапары барысында «Қарым-қатынас туралы келісімге» қол қойылды [12].

Қазақстан Президентінің Ватиканға ресми сапарлары және оның Рим Папасымен кездесулері 2003 жылы (Н. Назарбаев және Иоанн Павел II), 2009 жылы (Н. Назарбаев және Бенедикт XVI) және 2024 жылы (Қ. Тоқаев және Рим Папасы Франциск) өтті.

Келісімге қол қойылғаннан кейін қазақ католиктік құрылымдарының әкімшілік мәртебесі артты. 1999 жылы Қарағанды апостолдық әкімшілігі Қарағанды епархиясына айналды, Қазақстанда тағы үш апостолдық әкімшілік құрылды (Астана, Атырау және Алматы). Қазақстан сонымен қатар аймақтағы католиктік діни білім беру орталығына айналды. Осылайша, 1998 жылдан бастап Қарағандыда ірі теологиялық семинария және бүкіл Орталық

Азиядағы жалғыз католиктік семинария – «Шіркеудің анасы Мәриям» орналасқан. 2021 жылы аймақтағы католик епископтарын біріктіретін үйлестіруші функциялары бар тағы бір маңызды аймақтық институт – Орталық Азия католик епископтарының конференциясы пайда болды.

2025 жылғы I тоқсанда Қазақстан Республикасында 102 католиктік діни бірлестік және 117 католик шіркеуі тіркелген. Сонымен қатар, католиктік бағыт бойынша 209 миссионер ресми тіркелген [13].

Қазақстандағы католик шіркеуі толыққанды институционалдық құрылымға ие: епархиялар жүйесі, приходтар желісі, діни қызметкерлер институттары бар. Католик шіркеуінің құрылымдарының негізгі бөлімшелері – приходтар әдетте белгілі бір аумақта тұратын сенушілер қауымдастықтары. Приходтар өз кезегінде жеке шіркеулерге біріктірілген. Жеке шіркеулер көбінесе аумақтық принцип бойынша құрылады, шіркеудің ең көп таралған түрі – епархия. Епархияны басқарушы епископ (ординарий) басқарады. Бірнеше епархияны мегаполиске немесе шіркеу провинциясына біріктіруге болады: мегаполистің епархияларының бірі оның орталығы болып табылады және архиепархия дәрежесіне ие, ал оның ординариясында архиепископ дәрежесі бар, сонымен қатар бүкіл шіркеу провинциясының (метрополияның) басшысы болып табылады. Қазақстан Республикасында елдегі приходтардың көпшілігі жататын Латын ритуалдық католик шіркеуі үш епархиядан және бір апостолдық әкімшіліктен тұратын бір шіркеу провинциясын құрайды. Олардың бірі архиепархия мәртебесіне ие Астана қаласында орналасқан архиепископ басқарады.

Жергілікті Шіркеуге қатысты өзекті мәселелерді осы аумақтағы католик епископтарын біріктіретін тұрақты орган – Епископтар конференциясы қарайды. Қазақстан Республикасындағы Католик Шіркеуі үшін мұндай орган Қазақстан католик епископтарының конференциясы.

Қазақстанда латын ғұрпындағы католиктермен қатар шығыс ғұрыптарының католиктері де өмір сүреді (негізінен, Византия дәстүріндегі, Грек-католик Шіркеуі өкілдері). Құдайға құлшылық ету рәсімдері мен канондық тәртіптеріндегі айырмашылықтарға қарамастан, олардың барлығы да Апостолдар әміршісі әулие Петрдің епископтық тағы болып саналатын Қасиетті Тақтың пастырлық басшылығына бағынады [14].

Астана қаласы Қазақстандағы католик шіркеуінің маңызды әкімшілік және рухани орталықтарының бірі болып табылады. Мұнда Қазақстандағы католик шіркеуінің басты құрылымдарының бірі – Қасиетті Мария архиепархиясы орналасқан. 1999 жылы Рим папасы Иоанн Павел II апостолдық әкімшілік құрды. Кейін бұл құрылым 2003 жылы архиепархия (архи-диоцез) мәртебесіне көтерілді. Бұл архиепархия Қазақстандағы католик шіркеуінің бірнеше епархияларын біріктіретін шіркеу провинциясының орталығы. Астанадағы католик өмірінің басты орталығы – Құдай Анасы Мәңгілік Көмек кафедралды соборы. Бұл собор қаладағы католик архиепископының кафедрасы орналасқан негізгі шіркеу болып табылады. Собор 1997 жылы салынған және 1999 жылы салтанатты түрде қасиеттелген. Бұл кафедралды собор тек діни қызмет жүргізілетін орын ғана емес, сонымен қатар Қазақстандағы католик қауымының рухани және мәдени өмірінің орталығы болып саналады [15]. Мұнда месса (құлшылық қызметтері), діни мерекелер, катехизис сабақтары, жастар және отбасы бағдарламалары өткізіледі. Қасиетті Тақтың дипломатиялық өкілдігі – Апостолдық нунциатурасы да Астана қаласында орналасқан.

Статистикалық деректер бойынша Алматы епархиясында шамамен 50 мың католик бар. Бұл аймақта 17 діни қызметкер жұмыс істейді және 7 приход (шіркеу қауымы) қызмет етеді. Алматыдағы католик шіркеулерінде діни қызметтер бірнеше тілде өткізіледі. Құлшылық рәсімдері негізінен орыс, украин, неміс, ағылшын және поляк тілдерінде жүргізіледі. Бұл Қазақстандағы католик қауымының көпұлтты құрамын көрсетеді. Бұрын католик қауымының басым бөлігін немістер мен поляктар құраса, қазіргі уақытта шіркеулерге украиндар, орыстар және қазақтар да қатысады.

Қазақстандағы католик шіркеулерінде діни қызмет тек құлшылық рәсімдерімен шектелмейді. Шіркеулерде балаларға, жастарға және ересектерге арналған арнайы діни білім беру топтары жұмыс істейді. Бұл топтарда католик дінінің негізгі қағидалары түсіндіріліп, шоқындыру, некелесу және басқа да діни рәсімдерге дайындық жүргізіледі. Жастарға ерекше көңіл бөлінеді. Шіркеулер жазғы демалыс кезінде жастарға арналған сапарлар, діни лагерьлер және түрлі мәдени іс-шаралар ұйымдастырады. Сонымен қатар діни мерекелер мен қажылық сапарлары да өткізіліп тұрады [16, 35-36].

Қазақстан Республикасы мен Қасиетті Тақ арасындағы өзара қарым-қатынастар туралы келісімге 1998 жылғы 24 қыркүйекте қол қойылды (2012 жылғы 18 қазанда Парламентпен ратификацияланды). Келісім 10 жыл мерзімге жасалып, автоматты түрде ұзартылу мүмкіндігі қарастырылды. Қол қою мен ратификация арасындағы ұзақ үзіліс 1992 жылғы 15 қаңтардағы «Діни сенім бостандығы және діни бірлестіктер туралы» заңнан бұл келісімнің басымды болуымен түсіндіріледі, сондықтан бастапқыда ратификация қажеттілігі туындамаған. Алайда 2011 жылы «Діни қызмет және діни бірлестіктер туралы» жаңа заң қабылданғаннан кейін ратификациялау қажет болды.

Бұл келісім мемлекет пен Католик Шіркеуінің өзара міндеттемелерін белгілеп, олардың ынтымақтастығының негізгі бағыттарын айқындады. Дегенмен, міндеттемелердің бөлінуі біркелкі болған жоқ: келісімнің 15 бабының 8-і мемлекет міндеттеріне арналады. Атап айтқанда, католиктік мектептер, медициналық және әлеуметтік мекемелер құру құқығын мойындау, қайырымдылық және миссионерлік қызмет жүргізуге жағдай жасау, сондай-ақ Шіркеудің мемлекеттік денсаулық сақтау, әлеуметтік қамсыздандыру және пенитенциарлық жүйелерге қатысуына ықпал ету көзделді.

Посткеңестік мемлекеттердің басым көпшілігі шетелдік миссионерлердің қызметін шектеу немесе тыйым салу саясатын ұстанатынын ескерсек, Қазақстан мемлекетінің католиктік құрылымдарға қызметке тағайындалған шетел азаматтарына Республика аумағында болуға рұқсат беру міндеттемесі ерекше маңызды болды. Ал Шіркеудің міндеттері небәрі екі бапта көрсетіліп, жаңа тағайындаулар мен жаңа құрылымдардың құрылуы туралы мемлекетті хабардар етумен шектелді. Іс жүзінде бұл келісім Қазақстан мемлекетінің Католик Шіркеуінен ерекше саяси немесе институционалдық талаптар күтпейтінін, бірақ оның әлеуметтік миссиясын қолдауға дайын екенін көрсетті [11, 369].

2022 жылы қол қойылған Қосымша келісімде негізгі ұғымдар нақтыланып, соның ішінде «шетелден келген Католик Шіркеуінің мүшесі» түсінігі нақты айқындалды. Сонымен қатар олардың тұрақты тұруға рұқсат алу рәсімі жеңілдетілді: төлем қабілеттілігі мен тұрғылықты жерін растау талаптары алынып тасталды, бұл жалпы тәртіптен ерекшеленді.

Осы келісімдердің нәтижесінде Қазақстанда шетел азаматтары жүзеге асыра-

тын Католик Шіркеуінің миссиясы табысты қызмет етуде. Қазіргі таңда республикада ресми тіркелген 581 миссионердің 438-сі шетел азаматтары болса, олардың 264-і католик миссионерлер [17].

Бұл келісімдер Қасиетті Тақтың халық-аралық құқық субъектісі ретіндегі мәртебесінің Қазақстан ішіндегі католиктік діни бірлес-

тіктер мен мемлекет арасындағы қарым-қатынас сипатына тікелей ықпал ететінін айқын көрсетеді. Католик шіркеуінің Қазақстандағы қызметін талдау діни бостандықтың негізгі төрт индикаторы арқылы еліміздегі мемлекеттік-конфессиялық саясаттың ерекшеліктерін айқын көрсетеді.

Қазақстандағы діни бостандықты бағалаудың төрт компонентті моделі

Компонент	Негізгі мазмұны	Бағалау индикаторлары
Құқықтық	Діни ұйымдардың құқықтық мәртебесі мен қызметінің заңнамалық негіздері	Діни ұйымдарды тіркеу мүмкіндігі; діни қызметті жүзеге асырудың құқықтық кепілдіктері; діни сенім бостандығының заңмен қорғалуы; діни ұйымдардың құқықтары мен міндеттерінің айқындылығы
Институционалдық	Діни ұйымдардың ұйымдастырушылық құрылымы мен институционалдық тұрақтылығы	Ұйымдық құрылымның қалыптасуы; діни қауымдардың тұрақтылығы; ғибадат орындарының болуы; діни кадрлар мен басқару жүйесі; діни ұйымдардың даму мүмкіндіктері
Әлеуметтік	Діни ұйымдардың қоғамдағы әлеуметтік рөлі және қоғамдық өмірге қатысуы	Қайырымдылық қызметі; білім беру және ағартушылық қызмет; әлеуметтік көмек; қоғамдық бастамаларға қатысу; қоғаммен өзара әрекеттесу
Халықаралық	Діни ұйымдардың халықаралық діни құрылымдармен және шетелдік серіктестермен байланысы	Халықаралық діни ұйымдармен байланыс; діни және мәдени алмасу; халықаралық ынтымақтастық; шетелдік діни қауымдастықтармен өзара іс-қимыл; халықаралық жобаларға қатысу

Сызбадан Католик шіркеуінің толық құқықтық мәртебеге ие, тұрақты діни институт ретінде қызметі бар, қоғамда қайырымдылық жасап, әлеуметтік үлес қосады. Ал халықаралық индикатор шеңберінде Қасиетті Тақпен байланысты жаһандық католиктік құрылымдармен өзара қызмет жасайды. Осылайша, Католик шіркеуінің тәжірибесі Қазақстандағы діни бостандықтың құқықтық

қамтамасыз етілуін, институционалдық тұрақтылығын, әлеуметтік маңызын және халықаралық ынтымақтастығын айқындайтын маңызды үлгі болып табылады.

Жоғарыда берілген Қазақстандағы діни бостандықты бағалаудың төрт компонентті моделінің эмпирикалық қолданысы ретінде католик шіркеуінің мысалында кесте ұсынып отырымыз.

Индикатор	Католик шіркеуінің Қазақстандағы көрінісі
Құқықтық	Заңды тіркелген, құқықтық мәртебесі бар, халықаралық келісімдер негізінде қызмет етеді
Институционалдық	Қалыптасқан ұйымдық құрылым, тұрақты діни институт ретінде қызмет етеді
Әлеуметтік	Қайырымдылық жасау, білім беру, денсаулық сақтау және әлеуметтік қолдау
Халықаралық	Қасиетті Тақпен байланыста, халықаралық миссионерлік қызмет жасайды, жаһандық католиктік құрылымдармен ынтымақтастықта

Қорытынды

Қазақстандағы діни бостандық саясатын католик шіркеуінің институционалдық дамуы мысалында зерттеу Қазақстандағы діни саясаттың мазмұны мен ерекшеліктерін нақты конфессия қызметі арқылы кешенді түрде саралауға мүмкіндік берді. Зерттеудің негізгі ғылыми жаңалығы – діни бостандық ұғымының абстрактілі құқықтық категория ретінде ғана емес, нақты діни институттың құқықтық, ұйымдастырушылық, әлеуметтік және халықаралық даму деңгейі арқылы талдануында. Осы тұрғыда католик шіркеуі Қазақстандағы дін саласындағы саясаттың тиімділігі мен ерекшеліктерін бағалаудың маңызды индикаторы ретінде қарастырылды.

Мақалада алғаш рет діни бостандықтың авторлық төрт компонентті моделі ұсынылды: құқықтық, институционалдық, әлеуметтік және халықаралық индикаторлар. Бұл модель Қазақстандағы конфессиялық кеңістіктің жағдайын жүйелі бағалауға, мемлекеттің діни ұйымдарға қатысты саясатын жан-жақты талдауға мүмкіндік береді. Құқықтық индикатор діни ұйымдардың заңдық мәртебесі мен тіркелу еркіндігін сипаттаса, институционалдық индикатор олардың құрылымдық тұрақтылығы мен ұйымдастырушылық дамуын көрсетеді. Әлеуметтік индикатор діни ұйымдардың қоғамдағы қайырымдылық, білім беру және әлеуметтік қызметтердегі рөлін айқындайды, ал халықаралық индикатор олардың

жаһандық діни құрылымдармен байланысы мен сыртқы ынтымақтастығын бағалайды.

Сонымен қатар, зерттеуде Қазақстандағы діни саясат «инклюзивті зайырлылық» концептісі арқылы түсіндірілді. Бұл ұғым мемлекеттің зайырлы қағидаттарды сақтай отырып, түрлі діни конфессиялардың қызметіне құқықтық мүмкіндік беруін, олардың әлеуметтік белсенділігін қолдауын және конфессияаралық келісімді нығайтуын білдіреді. Қазақстан тәжірибесі зайырлылықтың қатаң шектеуші үлгісінен гөрі, діни әртүрлілікті мойындайтын және оны қоғамдық тұрақтылық факторы ретінде қарастыратын модельге жақын екенін көрсетті.

Зерттеу нәтижелері Қазақстандағы діни бостандық саясатының институционалдық деңгейде табысты жүзеге асырылып отырғанын дәлелдейді. Католик шіркеуінің құқықтық танылуы, тұрақты ұйымдық құрылымы, әлеуметтік қызметтерінің дамуы және халықаралық байланыстары мемлекеттің діни әртүрлілікке қатысты теңгерімді әрі прагматикалық саясат жүргізетінін айғақтайды. Бұл Қазақстанның конфессияаралық келісім мен қоғамдық тұрақтылықты сақтауға бағытталған дін саласындағы саясатының тиімділігін көрсетеді.

Осылайша, Қазақстандағы католик шіркеуінің институционалдық дамуын зерттеу діни бостандық саясатын бағалаудың жаңа ғылыми тәсілін қалыптастырып, дін саласындағы мемлекеттік саясатты талдауда конфессиялық индикаторларды қолданудың маңызын арттырады. Ұсынылған теориялық модель мен тұжырымдар болашақта Қазақстандағы және өзге де посткеңестік мемлекеттердегі дін мәселелері бойынша саясатты салыстырмалы зерттеуде маңызды әдіснамалық негіз бола алады.

Қаржыландыру

Бұл ғылыми мақала Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары білім министрілігінің Ғылым комитетінің жобасы негізінде қаржыландырылды (Грант AP26104327 "Дін-аралық диалогты қолдау және жалпыұлттық бірлікті нығайту үшін жасанды интеллект алгоритмін әзірлеу: діни мәтіндерді талдау алгоритмдері және мәдени өзара әрекеттесу платформасын құру")

Әдебиеттер тізімі

- 1 Қазақстан Республикасының Конституциясы. (2022). Юрист.
- 2 Қазақстан Республикасының «Діни сенім бостандығы туралы» заңы. (1992).

3 Қазақстан Республикасының «Діни қызмет және діни бірлестіктер туралы» заңы. (2011).

4 Хабермас, Ю. (n.d.). Против «воинствующего атеизма». «Постсекулярное» общество — что это такое? Islam-portal.ru. <https://www.islam-portal.ru/communication/stat/100/1411>

5 Толстой, Д. А. (n.d.). Римский католицизм в России: В 2 т. Президентская библиотека. <https://www.prilib.ru/item/442101>

6 Бургарт, Л. А. (2010). Қазақстандағы католиктік сенімі мен Католиктік Шіркеуінің тарихынан: Мақалалар жинағы (ішкі пайдалану үшін).

7 Бургарт, Л. А. (n.d.). Немцы-католики в Казахстане (конец XIX в. – 1941 г.): основные вехи истории. <https://wiedergeburt-kasachstan.de/wp-content/uploads/2019/04/Nemtsy-katoliki-v-Kazakhstan-konets-XIX-v.-1941-g>

8 Kazhenova, G. T., & Bekseitova, A. T. (n.d.). Formation of Catholic population in Kazakhstan and its status during the period of Soviet totalitarian regime (1940's–1980's). e-history.kz. <https://e-history.kz/en/library/show/25527>

9 «Credo» newspaper of the Roman Catholic Church in Kazakhstan, 1–140: 1995–2007. (n.d.). <https://credonews.org/index.php/gazeta/95-gazeta/arkhiv-nomerov>

10 Токарева, Е. С. (n.d.). История Католической церкви в СССР в 1920-е – начале 1930-х гг. сквозь призму одной судьбы: рассказ священника. Историческая экспертиза. <http://istkurier.ru/data/2025/ISTKURIER-2025-3-05>

11 Донцев, С. П. (2025). Республика Казахстан и католическая церковь: международный аспект взаимодействия. Постсоветские исследования, 8(4), 365–371.

12 Дипломатические отношения Святого Престола. (n.d.). Holy See Mission. <https://holyssee-mission.org/contents/mission/diplomatic-relations>

13 О религиозных объединениях на территории РК. (n.d.). Министерство культуры и информации Республики Казахстан. <https://www.gov.kz/memleket/entities/mam/documents/details/870297?lang=ru>

14 Как устроена Церковь. (n.d.). Католическая церковь в Казахстане. <https://catholic-kazakhstan.org/structure>

15 Краткая история Архиепархии Святой Марии в Астане. (n.d.). Архиепархия Пресвятой Девы Марии в Астане. <https://catholic-astana.org/2023/12/19/hello-world>

16 Абдрахманов, С. М. (2025). Қазақстандағы католик шіркеуінің қалыптасу және даму тарихы: Алматы қаласы мысалында. Шәкәрім университетінің хабаршысы, (1), 28–38.

17 О религиозных объединениях на территории РК. (n.d.). <https://www.gov.kz/memleket/entities/aqmola-zharkain/activities/5959>

Transliteration

1 Qazaqstan Respublikasynyñ Konstitutsiyasy [Constitution of the Republic of Kazakhstan]. (2022). Yurist. (In Kazakh)

2 Qazaqstan Respublikasynyñ «Dini senim bostandyǵy turaly» Zany [Law of the Republic of Kazakhstan "On Freedom of Religious Belief"]. (1992). (In Kazakh)

3 Qazaqstan Respublikasynyñ «Dini qyzmet jäne dini birlestikter turaly» Zany [Law of the Republic of Kazakhstan "On Religious Activities and Religious Associations"]. (2011). (In Kazakh)

4 Khabermas, Yu. (n.d.). Protiv «voinstvuyushchego ateizma». «Postsekulyarnoe» obshchestvo — chto eto

takoe? [Against "militant atheism." What is a "post-secular" society?]. Islam-portal.ru. <https://www.islam-portal.ru/communication/stat/100/1411> (In Russian)

5 Tolstoy, D. A. (n.d.). Rimskiy katolitsizm v Rossii: V 2 t. [Roman Catholicism in Russia: In 2 vols.]. Prezidentskaya biblioteka. <https://www.prilib.ru/item/442101> (In Russian)

6 Burgart, L. A. (2010). Qazaqstandaғы katoliktik senimi men Katoliktik Şirkeuiniñ tarihy: Maqalalar jınaғы (ışki paidalanu üşin) [From the history of the Catholic faith and the Catholic Church in Kazakhstan: Collection of articles (for internal use)]. (In Kazakh)

7 Burgart, L. A. (n.d.). Nemtsy-katoliki v Kazakhstane (konets XIX v. – 1941 g.): Osnovnye vekhi istorii [German Catholics in Kazakhstan (late 19th century – 1941): Main milestones of history]. <https://wiedergeburt-kasachstan.de/wp-content/uploads/2019/04/Nemtsy-katoliki-v-Kazakhstane-konets-XIX-v.-1941-g> (In Russian)

8 Kazhenova, G. T., & Bekseitova, A. T. (n.d.). Formation of Catholic population in Kazakhstan and its status during the period of Soviet totalitarian regime (1940's–1980's). e-history.kz. <https://e-history.kz/en/library/show/25527>

9 "Credo" newspaper of the Roman Catholic Church in Kazakhstan, 1–140: 1995–2007. (n.d.). <https://credonews.org/index.php/gazeta/95-gazeta/arkhiv-nomerov>

10 Tokareva, E. S. (n.d.). Istoriya Katolicheskoy tserkvi v SSSR v 1920-e – nachale 1930-kh gg. skvoz' prizmu odnoy sud'by: Rasskaz svyashchennika [History of the Catholic Church in the USSR in the 1920s – early 1930s through the prism of one person's fate: A priest's account]. Istoricheskaya ekspertiza. <http://istkurier.ru/data/2025/ISTKURIER-2025-3-05> (In Russian)

11 Dontsev, S. P. (2025). Respublika Kazakhstan i katolicheskaya tserkov': Mezhdunarodnyy aspekt vzaimodeystviy [The Republic of Kazakhstan and the Catholic Church: The international dimension of interactions]. Postsovetskie issledovaniya, 8(4), 365–371. (In Russian)

12 Diplomaticheskie otnosheniya Svyatogo Prestola [Diplomatic relations of the Holy See]. (n.d.). Holy See Mission. <https://holyseemission.org/contents/mission/diplomatic-relations> (In Russian)

13 O religioznykh ob'edineniyakh na territorii RK [On religious associations in the territory of the Republic of Kazakhstan]. (n.d.). Ministerstvo kul'tury i informatsii Respubliki Kazakhstan. <https://www.gov.kz/memleket/entities/mam/documents/details/870297?lang=ru> (In Russian)

14 Kak ustroena Tserkov' [How the Church is structured]. (n.d.). Katolicheskaya tserkov' v Kazakhstane. <https://catholic-kazakhstan.org/structure> (In Russian)

15 Kratkaya istoriya Arkhiepiskopii Svyatoy Marii v Astane [A brief history of the Archdiocese of Saint Mary in Astana]. (n.d.). Arkhiepiskopiya Presvyatoy Devy Marii v Astane. <https://catholic-astana.org/2023/12/19/hello-world> (In Russian)

16 Abdrakhmanov, S. M. (2025). Qazaqstandaғы katolik şirkeuiniñ qalyptasu және damu tarihy: Almaty qalasy mysalynda [History of the formation and development of the Catholic Church in Kazakhstan: The case of Almaty]. Şähäräm universitetiniñ habarşysy, (1), 28–38. (In Kazakh)

17 O religioznykh ob'edineniyakh na territorii RK [On religious associations in the territory of the Republic of Kazakhstan]. (n.d.). <https://www.gov.kz/memleket/entities/aqmola-zharkain/activities/5959> (In Russian)

Авторлардың үлесі

Ержанов Қ.А.: зерттеу тұжырымдамасын әзірлеу, зерттеу әдіснамасын анықтау, зерттеу жүргізу және мақаланың бастапқы нұсқасын дайындау. Борбасова Қ.М.: әдебиеттерге шолу жасау, материалдарды жинақтау, зерттеу нәтижелерін талдау және мақаланы редакциялау. Кантарбаева Ж.У.: зерттеу нәтижелерін интерпретациялау, мақаланың мазмұнын сыни тұрғыдан қарастыру және соңғы нұсқасын редакциялау.

АВТОРЛАР ЖАЙЛЫ АҚПАРАТ

Казбек Азаматұлы Ержанов

PhD докторант, әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан, email: rcs.kaznu@gmail.com, ORCID ID: 0009-0006-7042-1208

Қарлығаш Молдағалиқызы Борбасова

профессор, философия ғылымдарының докторы, әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан, email: bm.karlygash@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-6013-6810

Жанна Уринбасарқызы Қаңтарбаева

профессор, философия ғылымдарының кандидаты, әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан, email: kantarbaevazh@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-7471-5127

Казбек Азаматович Ержанов

PhD докторант, Казахский национальный университет имени аль-Фараби, Алматы, Казахстан, email: rcs.kaznu@gmail.com, ORCID ID: 0009-0006-7042-1208

Қарлығаш Молдағалиевна Борбасова

профессор, доктор философских наук, Казахский национальный университет имени аль-Фараби, Алматы, Казахстан, email: bm.karlygash@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-6013-6810

Жанна Уринбасаровна Кантарбаева

профессор, кандидат философских наук, Казахский национальный университет имени аль-Фараби, Алматы, Казахстан, email: kantarbaevazh@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-7471-5127

Kazbek Erzhanov

PhD student, Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan, email: rcs.kaznu@gmail.com, ORCID ID: 0009-0006-7042-1208

Karlygash Borbasova

Professor, Doctor of Philosophical Sciences, Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan, email: bm.karlygash@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-6013-6810

Zhanna Kantarbayeva

Professor, Candidate of Philosophical Sciences, Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan, email: kantarbaevazh@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-7471-5127